

FRI-110-1-PP(S)-09

## THE PROBLEM OF THE IDENTITY CRISIS IN THE NOVEL "HAIKA ZA WOLTSI" BY IVAYLO PETROV <sup>45</sup>

**Assoc. Prof. Romyana Lebedova, PhD**

Department of Philology and Natural Sciences,

Silistra Branch, "Angel Kanchev" University

Phone: 0887632741

E-mail: rlebedova@uni-ruse.bg

**Abstract:** *The text interprets the theme of the personality crisis in the novel "Haika za woltsi" by Ivaylo Petrov. It traces the ways in which was build the story of the life in the Bulgarian village before and after the land cooperation in the years of socialism. The change of values is presented, which determines the drama of the man who has lost his supports. The psychological mechanisms through which the identity crisis was revealed in the various characters were observed.*

**Keywords:** *literature, ideology, identity, drama, crisis*

### ВЪВЕДЕНИЕ

В българската литература мотивът за насилствено отнетата земя и прекъсването на кръвната връзка с човека, който се чувства вкоренен в нея, е основен механизъм за десакрализирането на представата за земята като за пространство на постигната хармония. Той е използван най-често при смяна на обществено-политически формации (не само чуждо политическо господство, а и смяна на идеологически системи), когато се провеждат радикални промени и се преструктурират отношения и ценности.

Повестта "Мъртво вълнение"(1961), а след нея и романът "Хайка за вълци" (1982) от Ивайло Петров пресъздават кризата на идентичността, обусловена от кооперирането на земята. Рефлексията на това събитие е представена чрез преживяванията на героите, предопределени не само от социално-историческите промени, а и от индивидуалната им душевна нагласа, според която всеки сам води своите битки със злото, прогонва собствените си бесове и бленува светлината на постигната хармония, виденията за която са несъизмерими с общите.

Чрез проблема за връзката между човека и земята Ив. Петров надниква в гълбините на народопсихологичното и като го съвместява с историческото, социалното, нравствено-етичното и философското като проблематика, реалистично пресъздава света на българското село в годините, когато смяната на обществената система и доминиращата идеология преобръщат всички пластове на старите земи и обуславят изчезването на цяла вселена, на цял някогашен български космос, както се изразява Тончо Жечев. В мъртвата хватка на осъзнатата граничност, когато "народът боледуваше, притиснат между две епохи", личностите, които не съумяват да синхронизират индивидуалното си време с общото, остават психически осакатени, защото са силом повлечени от потока на промените, които по същината си са неадекватни на душевните им потребности и затова - преживяни травматично.

### ИЗЛОЖЕНИЕ

„Хайка за вълци“ е роман, който ни потапя в историята; въвлича ни в драматични събития; изправя ни пред личности, които са покъртителни в усилието си да опазят самородната си същност, да съхранят извора на жизнената си сила и едновременно с това да

<sup>45</sup> Докладът е представен на заседание на секция „Филология и философия“ на 61 международна научна конференция „Нови индустрии, дигитална икономика, общество – проекции на бъдещето – V“, проведена във Филаал-Силистра на Русенски университет „А. Кънчев, на 28 октомври 2022г. с оригинално заглавие на български език: „ПРОБЛЕМЪТ ЗА КРИЗАТА НА ИДЕНТИЧНОСТТА В РОМАНА «ХАЙКА ЗА ВЪЛЦИ» ОШ ИВАЙЛО ПЕТРОВ.

се впишат в колективното време, което безкомпромисно налага промяна. И създава криза на идентичността.

Кооперирането на собствеността е не само преструктуриране на земята, разораване на синорите, преразпределение на имот със социално-икономически характер. В романа то е представено като разкъсване на изконни инстинктивни връзки на селянина с природата, традициите, семейството. При което „взаимодействието на психично и социално, на онтогенетично и културно-историческо“ (Ериксън, Е. , 1996). е нарушено, а това поражда усещане за изгубена цялостност, за разколебана вяра, за съмнения в моралните достойнства и основания на властващите, които агресивно се намесват в живота на личността и диктуват правилата на нормативното като мисъл, чувство и действие в името на колективното добро. Което обезличава. Угнетява. Прекъсва. Ожесточава... Обезверява...

Кооперирането на земята и собствеността през 40-те години на ХХ век е един от повратните моменти в историческото битие на нацията след смяната на обществения строй. В романа на Ивайло Петров то е представено като катастрофичен акт. Като насилие над човешката воля, мисъл, живот. Като изгубено равновесие. Като сломяване на съдби. Като изтръгване из корена. Като „прекрояване“ на правила, ценности и йерархии. Като отчаяние и неистова жажда от вяра в справедливостта...

В хода на общественото преустройство зад лозунгите, клишетата, пропагандата, мащабните колективни действия, направлявани от партийните директиви, остава спотаена човешката мъка. Тя намира неочакван, различен израз и добива вълче лице, чрез което се озъбват потиснатите мисли, съмнения, противоречия, зависимости, станали безпощадно видими в нощта на хайката – нощ на дочаканото възмездие.

Романът „Хайка за вълци“ е алтернативен разказ на живота в добруджанското село от края на 40-те и началото 50-те години на ХХ век в култовския период на социализма.

Тази тема вече е интерпретирана в българската литература. Тя е обект на изображение в трилогията на А. Гуляшки в „МТ станция“ (1950), „Село Ведрово“ (1952), „Златното руно“ (1958) – в последствие преработена в един роман – „Ведрово“ (1959 г.) и в неиздадения роман на Дора Габе „Златната земя“ (1954 г.). „Ведрово“ и „Златната земя“ проследяват идейните сблъсъци, социалните конфликти и психологическите трансформации, които визират драматичните процеси, свързани с кооперирането на земята и промяната на собствеността. Стопанските и идеологическите задачи на новото време се преплитат в усилията, насочени към раждането на „новия свят“, на „новия човек“ и на „новия морал“. Променят се и координатите, според които се конструира идентичност – националният елемент е изгласан от социалния; класовият принцип доминира над етническият, паметта като възможност за заимстване на знание е прекроена, проявената избирателност е обусловена от потребността за подбор на нови кодове, които са по-функционални в променения социокултурен контекст и са обусловени от принадлежността към комунистическия идеал.

„Общовалидните“ истини и общите ценности са с твърде динамична същност, а проекциите им в различни периоди са несъизмерими. Употребите на историята – също. Човешките действия и тълкуването им са подчинени на идеологическите убеждения (или на амбицията да се превърнат в убеждения) и на тази основа съпоставката между образа на Добруджа в литературата преди и след 1944 г. се оказва фрагмент от визията на прехода.

В ситуация на обществено-икономическа промяна се преобразуват властващите идеологеми, които манипулират мисленето, определят успешния за времето поведенчески модел и ценностната йерархия. При новите обстоятелства сакрализираният образ на Златна Добруджа – един от митовете, които поддържат живо националното съзнание в годините на румънска окупация (1913 – 1940), се разгражда. Той губи етноконсолидационния си потенциал и опоектизирания си образ на пространство, в което властват хармония и благодат. Образът на „златната“ земя продължава обаче да бъде въвличан в идеологическия дискурс и използван за пропаганда, макар и с нова цел – фокусът е в хората, от чиято борбеност, упорство, ентузиазъм и знания зависи ще стане ли тази земя „цветуща райска градина“.

В посочените текстове – емблематични за догматиката на социалистическия реализъм, Добруджа е представена в реалистичен план като „земя-чудо“, но суха, безводна, пушта,

далечна – като пространство, което трябва да бъде атакувано, превзето, овладяно, вписано в общата „нива на социалистическия живот”. Имплицитното присъствие на проблема за овластяването като вид агресия, дори с благородна цел, се синхронизира с проблема за социалните конфликти, които се проявяват и в етичен план.

Социалистическото общество създава нова хронология и пренарежда пространствата в нова схема. Очертаването и е като модел на новата космотворческа дейност. Разказът за нея е и отграничаване, и ограничаване, и подчертаване на властта да определяш моделите, което пак актуализира образа на матрицата. И новата идеология използва изпитани във времето отливки, които извайват в нов вариант познати образи от родово-племенната и семейната структура и митология – *колективът*, вече изграден на социална и идейна основа: *новото семейство* – ние селяните, ние комунистите; *вождът (бащата – върховният авторитет)* – култът към Сталин и Червенков в „Златната земя”, почитта към Евстати Павлов като към добилия легендарен ореол създател на МТ станцията или към Кайряков – възплъщение на новия тип партиен ръководител, в чийто образ се долавя антикултовски интонации („Село Ведрово”). Укрепващи основите на общността обаче са значения, мислени повече в перспективата на „светлото бъдеще”, почти не се търсят основания за сцепление в миналото. Функционални и спойващи за общността са не изконни, наследени, завещани връзки, а обстоятелства и убеждения, разкриващи я в процес на създаване. Този сформиращ се колектив легитимира нови авторитети – ако преди върховни ценности са били Земята и Човекът, а връзката между тях е осмисляна и преживявана в духа на природната естествена свързаност, сега властно се налагат като опозиция на интимността нови отношения, визирани чрез военната метафорика.

Равнината е традиционно одухотворена, но само епизодично, илюстративно – доминантен е образът ѝ на бойно поле; оранта е представена като битка, отношенията в ТКЗС като сражения, оборудването като въоръжение, повредените машини като „ранени инвалиди”, работата като „войнишки пост” – („Фронт, фронт е това, война”). Дори в опитите да се постигне психологизъм на изображението (и по отношение на отделния човек, и по отношение на колектива), е използвана милитаристична образност. Струпани са редица сравнения и метафори, които експлицитрат идеята за съдбовна битка – Евстати Павлов е емблематичен образ – „казармена натура”, душата му е като боен театър, от който трябва да изхвърли романтиката на любовните чувства, любовта му е по войнишки проста и груба, но именно той се превръща в „стоманен идол” за младите. Бригадите са като войска, в която отношенията са изградени въз основа на желязна дисциплина, даже жените са в мъжка роля (Елисавета, Людмила, Надя).

Новата идеология прекроява разказа за съкровената връзка на земята и човека, тя създава нови митове, възкресява други представи, според които не Колхида е важна, а Златното руно – и най-вече непоколебимата решимост за победа на новите хора, готовността им да впрегнат „медноноги, бълващи огън бикове” и с тях да изорат нивата на Арес. Земята е по-скоро предизвикателство, изпитание за човека и колектива. Докосването до нея е лишено от смисъла на духовно съприкосновение. Обладани от амбицията за самодоказване новият човек и новият колектив водят стратегическа битка за овладяването ѝ. Тя е атака, завоевателна амбиция, общуване, лишено от мистичност, основано на научни знания, внедрен чужд опит или изпълнение на „директиви”, най-често командвано и направлявано от външна намеса – гражданин, партиен функционер, пратеник, ръководител. Това е общуване не по силата на инстинкта, а по желязната логика на общия план за промяна на света.

Кооперирането на земята и създаването на нови отношения в българското село е представено като процес на социално реструктуриране, в който старите чифликчийи или са в открита конфронтация с новото, или избират хамелионска позиция, за да спекулират с властта и да подриват дейността на кооператива отвътре най-често чрез увреждане на машините, които са в ролята на троянски коне. Те са част от проекта на новия свят, но в този период са и част от липсите му.

Сродяването на човека и машината е идеологизирано, то е открито и като ключов мотив в двата романа. Машината е новият мит, тя е представена като израз на творчески потенциал и на човешката вяра в постижимостта на мечтите, не само препятствие по пътя, а и обещание

за победа в трудния път на новите аргонавти, които съзнават, че златното руно е за „силните хора, за героите, които умеят да се борят и да побеждават”.

„Златните” импликации се отливат към новата човешка „раса”, създаваща се в това пространство – новите хора водят аскетичен живот, съдбата им е често мъченическа, идеалите – високи и ненакърними; те са върховната ценност на новото време и вярата им е неподвластна на ерозия... Те са образците за подражание, откроилите се, превърналите се в емблематични образи след подбора. Оцеляването и себедоказването в „битката” с добруджанската земя е част от селекцията. Победата се измерва в количество, извоюван авторитет, изведен „челен опит”, но водачите на „новата армия” почти не чуват гласа на земята. Нейният шепот е заглушен от призови, лозунги, вричания, изведени до патетичен вик. Плачът или зовът ѝ са доловими за онези, които са сраснали с нея и познават тайните ѝ. Те първо мислят за нейните нужди, после за своите победи и знаят, че всичко с един аршин не се мери. Усещането им за земята е не като за пространство, което трябва да се прекрои, а като за жива същност. Но това вече е окачествявано като анахронизъм... Или като проява на класова враждебност. Образът на промяната е израз на „политизация на изкуството“ (Роров, Ch., 2019).

### ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Прекъснатата жива мистична връзка със земята разрушава митологизирания образ на „Златна Добруджа като благословена за българите свята земя. Разрушава се и художествеността. Дефинирането на Добруджа като „златна земя” се свързва предимно със стопанското ѝ значение, т. е. ограничават се смисловите перспективи на мита „Златна Добруджа”, който отрежда ключово място на това пространство и в духовното, и в историческото битие на нацията.

Реконструирането на социалните, идейните и психологическите трансформации, характерни за първото десетилетие на социалистическия период, въз основа на литературни текстове, предполага някаква фрагментарност и отказ от обективност, защото литературата проявява избирателност по отношение основните теми, идеи и позитивни герои в зависимост от конюнктурата. Или въпреки нея. В случая обаче по-интересен и показателен е фактът, че именно литературните текстове илюстрират как промяната на обществената формация променя плоскостта, на която се правят интерпретациите, променя и сакралните ареали в нея, но експлоатира същите, използвани от предходната идеология, образи, преразпределяйки доминантите и значенията в едно ново съотношение. То прагматично борави с изпитаното, утвърдено от времето като схема, и с новото, дишащо в съвремието, съдържание.

След 1944 г. етноконсолидационният мит „Златна Добруджа“ се разгражда и този процес е видим в “Мъртво вълнение” (1961), “Преди да се родя и след това” (1968), “Объркани записки”(1971), “Хайка за вълци” (1982) от Ив. Петров. Текстовете пресъздават процеси и събития, при които се разрушава хармоничната цялост на характерите, на семейството, на общността и на представата за света. Деструкцията е представена чрез две основни демитологизиращи тенденции в романа “Хайка за вълци”- пародийното изображение и трагичното разграждане на утвърдени модели и ценности, които са в основата на един атакуван от новото време и от идеологията му свят. Драматизмът на промяната и последиците от нея са разкрити основно в психологически план чрез преживяванията на персонажите и чрез проблема за кризата на идентичността. В участта на всеки от тях индивидуалното преживяване проектира и общата драма, породена от разпадането на традиционния космос и от трансформирането на етични и на социални норми.

### REFERENCES

Avtorkhanov, A. (1994). Technology of power. Volume 1. Sofia: Ed. "Hristo Botev" house. (Оригинално заглавие: Авторханов, А.(1994). Технология на властта. Том 1. София : Изд. къща „Христо Ботев“.)

Gabe, D. (1954). The Golden Land. DCIA, F. 1771, op. 1, a. f. 174. (Оригинално заглавие: Габе, Д. Златната земя. (1954). ДЦИА, Ф. 1771, оп. 1, а. е. 174. )

Erickson, E. (1996). Identity: Youth and Crisis. Sofia: Science and Art., 72, (*Оригинално заглавие: Ериксън, Е. (1996). Идентичност: Младост и криза. София: Наука и изкуство.*)

Popov, Ch. (2019) Totalitarian art. Ideology, organization, practice. Sofia: "St. Kl. Ohridski", 89. (*Оригинално заглавие: Попов, Ч. (2019) Тоталитарното изкуство. Идеология, организация, практика. София: УИ „Св. Кл. Охридски“.*)